

64-42-43/2
19.04.14

До спеціалізованої вченої ради Д.35.052.19
Національного університету
«Львівська політехніка»
(79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3)

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційне дослідження Гураленко Наталії Анатоліївни
«Ціннісно-сміслові константи суддівського пізнання»,
подане на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.12 – філософія права

Актуальність обраної теми. Особлива увага вітчизняних правознавців і соціальних філософів сьогодні прикута не скільки до онтологічних проблем права, стільки до питань, пов'язаних з людським чинником у праві. Таку наукову орієнтацію можна пояснити соціально-політичними та культурно-соціальними змінами у житті українського народу.

Очевидно, що вітчизняна філософія права сьогодні намагається по-новому переосмислити значну кількість проблем і питань, однозначних відповідей на які дати неможливо. У зв'язку з цим обрана тема дослідження є не лише актуальною і перспективною, але також засвідчує практичну орієнтованість здобувача на вирішення найбільш суперечливих проблем сучасного правового життя в нашій державі.

Проведена в Україні судова реформа поки ще не закінчена і здійснюється повільно та непослідовно, хоча її важливість в сучасних умовах незаперечна. Від послідовності і глибини її проведення багато в чому залежать демократичні перетворення в нашій країні, турбота про особистісну охорону прав та інтересів

громадянина. Основна мета судової реформи – це підвищення якості роботи судів, їх авторитету як захисника інтересів особистості, їх незалежності і компетентності.

Незавершеність реформи багато в чому пов'язана з негативними традиціями і особливостями попереднього тоталітарного режиму. Це консерватизм мислення у діяльності суддівського апарату, корупція, посягання на незалежність суду органів виконавчої влади та інших зовнішніх сил, нерозуміння ролі суду як арбітра між державою, її органами та особистістю.

Актуалізація проблем філософського та загальнотеоретичного осмислення феномена суддівського пізнання є цілком очікуваною реакцією наукової спільноти на ті процеси і явища, які відбуваються в сучасному правовому світі. Сучасне судове життя пов'язане з розширенням сфери судово-владних відносин у відповідності з національними ідеями справедливого суду і загальноновизнаними принципами міжнародного права.

Автор підкреслює, що «незважаючи на посилену увагу до проблем судочинства, комплексний аналіз ефективних засобів організаційного, процесуального, методологічного забезпечення пізнавальної активності судді, практично свого розвитку не одержав» (С. 5 Автореферату).

Актуальність теми дослідження підтверджується і її відповідністю до вимог Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII; Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII; Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 р. №192-VIII; Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 р. № 1798-VIII; Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 08.04.2014 р. № 1188-VIII; Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», затвердженої указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015; Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., затвердженої указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015; Концепції реформування судової системи України, затвердженої рішенням Правничої Асамблеї Асоціації правників

України від 19.09.2014 р. № 116, а також є складовою теми Львівського державного університету внутрішніх справ «Філософсько-правові та теоретично-історичні проблеми державотворення та правотворення в Україні» (державний реєстраційний номер 0109U007855) і наукового напрямку кафедри філософії та теорії права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Право в системі соціальних норм» (державний реєстраційний номер 0111U000185).

Практична значимість роботи підтверджується актами впровадження результатів дослідження: актом впровадження у практичну діяльність Головного територіального управління юстиції у Чернівецькій області від 3 жовтня 2016 р.; актом впровадження у практичну діяльність Апеляційного суду Чернівецької області від 12 січня 2017 р.; актом впровадження Львівського державного університету внутрішніх справ у навчальний процес від 12 жовтня 2016 р.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Архітектонічно дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 388 сторінок, з них обсяг загального тексту – 331 сторінка. Перелік використаних джерел містить 615 найменувань. Текст дисертації логічно побудований і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань. Дисертація та автореферат оформлені відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, що висуваються до такого роду наукових робіт. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Наукова новизна сформульовані дисертантом у «Вступі» і підтвержені подальшим розгортанням дослідження. До найбільш вагомих елементів новизни, на наш погляд, слід віднести: проведену автором систематизацію наявних наукових підходів до проблеми суддівського пізнання; виділення основних рівнів суддівського пізнання: ціннісно-епістемологічного, екзистенційно-смилового, логіко-технічного, досвідно-емпліцидного. Можна стверджувати, що наукова новизна дисертаційного дослідження Гураленко Н. А. визначається і тим, що за

постановкою проблеми аналогічні праці відсутні у вітчизняному правознавстві, а тому ця робота успішно та своєчасно заповнює прогалину у серйозних, монографічного рівня, наукових дослідженнях.

Структура дисертаційного дослідження сприяє послідовно-логічному розкриттю теми.

У **«Вступі»** визначено мету і завдання, об'єкт («є суспільні відносини, що виникають у процесі суддівської діяльності») і предмет («ціннісно-сміслові константи суддівського пізнання»). Автор для досягнення поставленої мети – здійснення комплексного аналізу суддівського пізнання через концептуальне філософсько-правове осмислення його ціннісно-епістемологічного, екзистенційно-сміслового, логіко-технічного, досвідно-імплікаційного константних рівнів в аспекті переоцінки аксіопраксеологічних основ сучасної правозастосовної і правотворчої практики використав цілий арсенал наукових підходів і методів: *діалектичний, історико-культурний, комунікативний, екзистенційно-феноменологічний, аксіологічний, метафізичний, діяльнісний* підходи; *компаративний, історико-правовий, системно-структурний, функціональний, герменевтичний* методи.

Розділ 1 «Історіографічний огляд проблематики та аналіз методологічних підходів» дає ретроспективний аналіз концептуальних підходів до розуміння суддівської діяльності у західноєвропейській та американській правових доктринах, а також розкриває специфіку класичної і некласичної методологій пізнання права.

Розділ 2 «Ціннісно-епістемологічний рівень як константа суддівського пізнання» присвячений розкриттю сутнісної природи суддівського пізнання через ціннісно-деонтологічне та цілеорієнтаційне спрямування.

В межах Розділу 3 «Екзистенційно-смісловий рівень як константа суддівського пізнання» з'ясовується сутнісна природа суддівського пізнання через

інтуїтивно-трансцендентальне, інтерпретаційно-семантичне та соціокультурне спрямування.

Розділ 4 «Логіко-технічний рівень як константа суддівського пізнання» розкриває сутнісну природу суддівського пізнання через раціонально-понятійне, логіко-рефлексивне, дедуктивно-силлогічне спрямування.

Розділ 5 «Досвідно-імплікаційний рівень як константа суддівського пізнання» подає сутнісну природу суддівського пізнання через інформаційно-комунікативне, фронетично-аргументаційне спрямування.

У **Висновках** наведені наукові та теоретичні результати одержаних наукових та практичних результатів, розв'язано задекларовану наукову проблему ціннісно-сміслових констант суддівського пізнання. Вказується на те, що дослідженню проблеми сприяли філософські, загальнонаукові та спеціально-наукові методи дослідження, за допомогою яких обґрунтовано суддівське пізнання у площині ціннісно-епістемологічного, екзистенційно-сміслового, логіко-технічного, досвідно-імплікаційного константних рівнів.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується кількома чинниками – вдалою і продуманою логікою викладення матеріалу й аргументованістю теоретичних положень, висловлених у тексті дисертації. Заслугує на увагу побудова дисертантом положень роботи на базі використання здобутків філософської, соціологічної, політологічної, юридичної думки, загальної теорії систем, які відносяться як до минулого, так і сучасного періодів, закордонних та вітчизняних правознавців, що забезпечило достовірність і обґрунтованість цих положень. Можемо констатувати, що ця робота є першим у вітчизняній філософії права комплексним дослідженням ціннісно-сміслових констант суддівського пізнання, що визріла на підставі як аналітико-прикладних

спостережень у сфері судочинства, так і творчо осмислених теорій, які стосуються проблем суддівського пізнання.

Повнота викладу одержаних результатів в опублікованих працях. Основні положення та результати дисертації викладені в одноосібній монографії та в 49 публікаціях, з них 1 монографія, 27 наукових статей, 22 з яких – у журналах і збірниках, що входять до переліку фахових наукових видань України; 5 статей – у періодичних іноземних виданнях (Республік Молдови, Російської Федерації, Словаччини), а також у 21 тезах виступів на науково-практичних заходах.

Оцінка мови і стилю дисертації. Дисертація написана літературною українською мовою у науковому стилі.

Водночас звертаємо увагу на ряд положень дисертації, які носять дискусійний характер і потребують уточнення та врахування під час захисту, а саме:

1. Щодо назви дисертаційного дослідження. Автор заявляє про те, що основним магістральним напрямом роботи буде дослідження ціннісно-сміслових констант суддівського пізнання, але при цьому у тексті роботи немає визначення чи авторського розуміння поняття «ціннісно-сміслові константи». Не йдеться про дослідження ціннісно-сміслових констант суддівського пізнання і у завданнях, які ставить перед собою автор. Ознайомлення з текстом роботи показало, що дисертант всю свою увагу приділив саме феномену суддівського пізнання, виділяючи його рівні, досліджуючи теоретичні здобутки за темою дослідження своїх попередників тощо. Повертаючись до ціннісно-сміслових констант, дозволимо собі висловити власні міркування. Термін «константа» має вживатися у своєму якісному значенні - найбільш важливе, системотворче, але не у буквальному - незмінне, неприходяще. За такого підходу, уся система ціннісно-сміслових констант не має

відношення до темпоральної стабільності. Йдеться про ці константи як такі утворення культури, які змістовно детермінують і визначають суддівське пізнання, а це означає, що вони не є субстанційними, тобто стосуються не самих по собі об'єктів світобудови, а є операційними (стосуються способу дії людини щодо об'єктів світобудови), оскільки світ влаштований не як задана натуральна зовнішня реальність, а як дійсність культурного розвитку суб'єкта, який знаходиться всередині неї. В такому розумінні константи є лише інструментом раціоналізації досвіду, а комплекс цих культурних констант є «призмою» через яку людина дивиться на світ, в межах якої вона діє; константи є основними парадигмами, які визначають можливість та умови дій людини в світі, навколо яких вибудовується уся структура буття людини. В межах кожної соціокультурної системи у кожного члена спільноти, соціально-функціональної групи та професійної групи спостерігається наявність різних ціннісних орієнтацій, тобто на базі одних і тих же культурних констант формується цілий комплекс картин світу, в межах кожної із яких ці культурні теми інтерпретуються по-різному, при цьому усі ці світи мають єдиний каркас – «систему культурних констант». На жаль, в тексті дисертацій не має теоретичних розробок саме феномену ціннісно-сміслових констант, які визначають специфіку діяльності суддів як представників конкретного напрямку суспільної діяльності.

2. Роботі не вистачає такого архітектонічного елемента, який був би присвячений власне методології дослідження заявленої теми. Не зважаючи на те, що в дисертації є підрозділ 1.2. *«Класична і неklasична методологія пізнання права: діалектика співіснування»* (С. 50-66), він не розкриває «авторської» методології. Сучасна філософія права розвивається в межах магістральних методологічних напрямів, які дозволяють досліджувати об'єкт наукової зацікавленості незаангажовано та максимально всебічно. Особливого значення таке

методологічне спрямування має для вивчення світоглядних і ментально-культурних явищ. Автор обмежився лише вказівкою використаних методологічних підходів і методів наукового пошуку (С. 11-13 Дисертації), але не конкретизував та не обґрунтував використання тих чи інших методів у межах конкретного дослідження.

3. Робота є часово і просторово невизначеною. Знову ж таки, повертаємося до проблеми детермінації суддівської діяльності і пізнання конкретним соціокультурним простором. Кожна культурна епоха унікальна саме тим, що створює свій неповторний, унікально-оригінальний культурний візерунок не лише у плані подієвості й системи артефактів, але й у комбінуванні ряду базових культурних концептів. Тобто, культурні константи конкретного суспільства або культурного періоду не містять в собі уявлень про направленість дій, ані моральних оцінок. Але при цьому кожна соціокультурна система адаптує більш широку культурну традицію. І як тут не згадати класичну працю П. Сорокіна «Человек. Общество. Цивилизация», в якій, власне і описано константи суддівського пізнання, через аналіз ідеаційної та чуттєвої морально-правових систем. Для сучасності, починаючи з 20-х років ХХ століття характерним є конкретизація культурних ціннісно-сміслових констант професійної сфери у Етичних кодексах кожної професійної групи. Кожний етичний кодекс конкретизує і адаптує систему панівних світоглядних уявлень, настанов і переконань конкретного суспільства для представників конкретної професійної групи, тому маємо справу з Етичними кодексами судді, адвоката, нотаріуса, поліцейського тощо.
4. Також було б слушним, на нашу думку, дисертантові сконцентруватися на особливостях суддівського пізнання та його ціннісно-сміслових орієнтирів в межах вітчизняного соціокультурного контексту. Україна, яка впродовж десятиліть не може подолати стан транзитивності,

сьогодні є унікальним культурним простором, в межах якого взаємодіють національні традиції і процеси глобалізації (яка передбачає уніфікацію та стандартизацію усього суспільного життя); західноєвропейська і візантійська культурна традиції; відчутність радянського минулого і новаторські, сучасні тенденції. В розрізі цього, було б цікаво дослідити процес суддівського пізнання в контексті українських реалій, які представлені такими предметними формами, як: корупція, недовіра населення до судів і суддів, непрофесіоналізм суддів; тривале проведення судової реформи тощо.

5. В дослідженні автор наполягає на подоланні правового позитивізму, застосуванні творчих можливостей суддів при вирішенні практичних питань з огляду на потреби забезпечення принципу верховенства права. При цьому враховуючи таку аргументацію не зрозуміло як бути із конституційно закріпленим принципом «поділу влади», з якого випливає, що встановлювати юридичні норми є справою законодавця, а справа судді – тільки застосовувати ці норми до відповідних випадків життя: як законодавець не має права судити, так і суддя не має права брати на себе повноваження законодавця.

6. Слабким з методологічної та змістовної точок зору є підрозділ 5.1. *«Антиномії права як джерело розвитку пізнавальної діяльності судді»*. Дисертант у назві цієї структурної частини роботи заявляє про те, що доведе роль і вплив антиномій на пізнавальну діяльність судді. Але у самому тексті (С. 255-273 Дисертації) лексема «суддя» зустрічається лише двічі. Незрозумілим є виділення автором пар антиномій: нормативність-казуальність; трансцендентальне-правовий догматизм; належне-сущє тощо. Слід зазначити, що антиномії виникають лише із однопорядкових (однорідних) явищ, чого не можна сказати про виділені пари антиномій в дисертації. Особливе занепокоєння викликає

нерозуміння автором онтологічної природи суцього і належного. Автор наполягає на тому, що суще «можна досягнути на онтологічному рівні, належне – на аксіологічному»). Але досягати, пізнавати, розуміти, пояснювати і формувати знання можна лише за допомогою здібностей, форм та інструментарію, які вивчаються гносеологією. Коли йдеться про суще і належне, то розуміються різні форми буття (суще – те, що є, існує в предметно-чуттєвому світі; належне – те, що є, але існує у духовно-ідеальному вияві).

7. Не можна погодитися і з авторським визначенням суддівського пізнання як «мисленнєво-аргументаційний процес гносеологічного порядку одержання суддею істинного знання про фактичну сторону справи, закономірності відновлення буттєвої рівноваги правової дійсності у формі справедливості». По-перше, не існує істиннісного знання, мова може іти про знання як істину, хибу або заблудження; по-друге, суддя, за допомогою свого мислення не може відновлювати буттєву рівновагу правової дійсності, тим більше не існує для цього закономірностей.

Вищезгадані зауваження потребують додаткових пояснень автора під час прилюдного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді, проте, загалом, не впливають на високу оцінку проведеного дисертаційного дослідження і дозволяють оцінити його як завершену наукову роботу, в якій вирішено актуальну наукову проблему дослідження ціннісно-сміслових констант суддівського пізнання.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам ДАК України. Автореферат адекватно відображає зміст дисертації, дозволяє скласти цілісне уявлення не лише про загальний напрям наукового пошуку автора, але й про змістовну частину дисертації. Дисертаційне дослідження та автореферат дисертації відповідають вимогам ДАК України щодо оформлення у частині структури, наукового стилю та літературної мови.

За змістом дисертації, її методологічною основою, специфікою авторського пошуку та характером висновків, що представлені в роботі, можна стверджувати, що дисертація повною мірою відповідає обраній спеціальності 12.00.12 – філософія права.

В цілому є всі підстави зробити висновок, що докторська дисертація Гураленко Н. А. є цілісним та авторським дослідженням. Усе зазначене дає підстави вважати роботу такою, що вона за формальними та змістовними ознаками відповідає усім вимогам, що висуваються до докторських досліджень в галузі філософії права, а, отже, її автор – **Гураленко Наталія Анатоліївна** – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права.

Офіційний опонент:

Декан факультету № 3 (м. Івано-Франківськ)
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

В. М. Вовк

